

Mahalle ve katılım

Yerel bir ölçek olarak mahalle, kentsel yerel demokrasinin/ katılımın gelişmesi bakımından nasıl konumda bulunuyor? Ne anlam ifade ediyor?

Akin Atauz

02/07/2022

aatauz@yahoo.com

Kentte, “mahalle” kavramı üzerinde düşünmeye başlayınca söylenebilecek sözler hemen çatallaşır ve birbiriyle çatışan birçok düşünce aynı kent mekanına sığır. Bu nedenle mahalleyi temel özellikleri üzerinden gözden geçirmek, yerel toplulukların demokrasisi, katılımcılık, bütün kente ait bir belediyeden daha küçük (ilçe) yerel yönetim birimleri ya da kentte toplumsallık, dayanışmalar/ yabancılaşmalar veya ortaklıklar/ müşterekler, direnişler ve bunların demokrasisi üzerinden düşünmek gerekiyor. Tüm bunlar için mahalle kavramına başvurmak kaçınılmaz oluyor.

20’inci yüzyılın ortalarına kadar, kentlerin mahallelerden oluştuğunu söylemek pek yadırgatıcı veya yanlış sayılmayabilecek bir ifade idi. **Roma** kentlerinden ber, oldukça alışılmış bir kentsel yerleşme ve toplumsallaşma biçimi olarak varlığını sürdürüyordu. Belki sınıf mücadelelerinin şiddetlenmesi ve devrimler bir yandan, modernitenin her yeni kuşağı farklı ama daha derinden etkileyen değerleri ve yaşam tarzı diğer yandan ve elbette başka pek çok neden, metropollerde/ giderek kentlerde, ekonomiyi/ ilişkileri dönüştürdü. Giderek özellikleri silikleşmeye ve solgunlaşmaya başlayalı beri mahalle, bir “geçmişe özlem” simgesine dönüştü: “Neydi o eski mahalle yaşamı, komşuluk ve insanlar arasında sıcak ve iyi niyetlere dayalı etkileşimler...”

Mahallenin işlevi

Geleneksel kentin insan yerleşimi/ aile-konut yerleşimi bakımından temel ögesi mahalledir. Önce manifaktürden uzaklaşan kentlerde sanayileşme mekanlarının ve ilişkilerinin güçlenmesi/ ailenin dönüşmesi, daha sonra, giderek liberal düşüncenin yenilenmesi/neoliberalizm vb, mahalle kavramının erimesine, belki yok olmasına belki de radikal bir değişime uğramışına neden oldu. 18'inci yüzyıl **İngiltere**'sinden **Osmanlı** Anadolu kentlerine kadar her yerde aile/ konut/ mahalle kavramları içerik değiştirdi.

Modern düşünce ve modernleşme, ister **Sovyet** kentlerinde olsun ister “liberal” kapitalist gelişmelerin çeşitli aşamalarındaki ekonomilerin kentlerinde olsun Ortaçağ veya kırsal yaşam düzeninin özelliklerine ve kiplerine-temposuna oldukça yakın bir kavram/ tarz olan mahalleyi dönüştürdü ve başkalaştırdı. Kent sosyolojisinde, kent planlamasında “mahalle” kavramı bütünüyle dışlanmadıysa da işlevi oldukça belirsiz ya da çoğu kez ereksel veya idealize edilmiş bir kavram olarak varlığını hala sürdürüyor. Mahalleyi şehir plancıları bazen çeviri bir kavram olarak “komşuluk birimi” olarak da kullanıyorlar. Belki bu terimin içeriklerinin tam olarak aynı şeyler olmadığı düşüncesiyle nüfusun kentsel coğrafyanın mekanında nasıl dağılabileceğini düşünebilmek/ aritmetiğini ve geometrisini belirli bir rasyonaliteye bağlayabilmek için bu terimi kullanmanın hala bir işlevi bulunuyor. Ancak böyle tanımlansa da özündeki statiklik/ değişime karşı kendini korumaya alma özelliği yitmiyor.

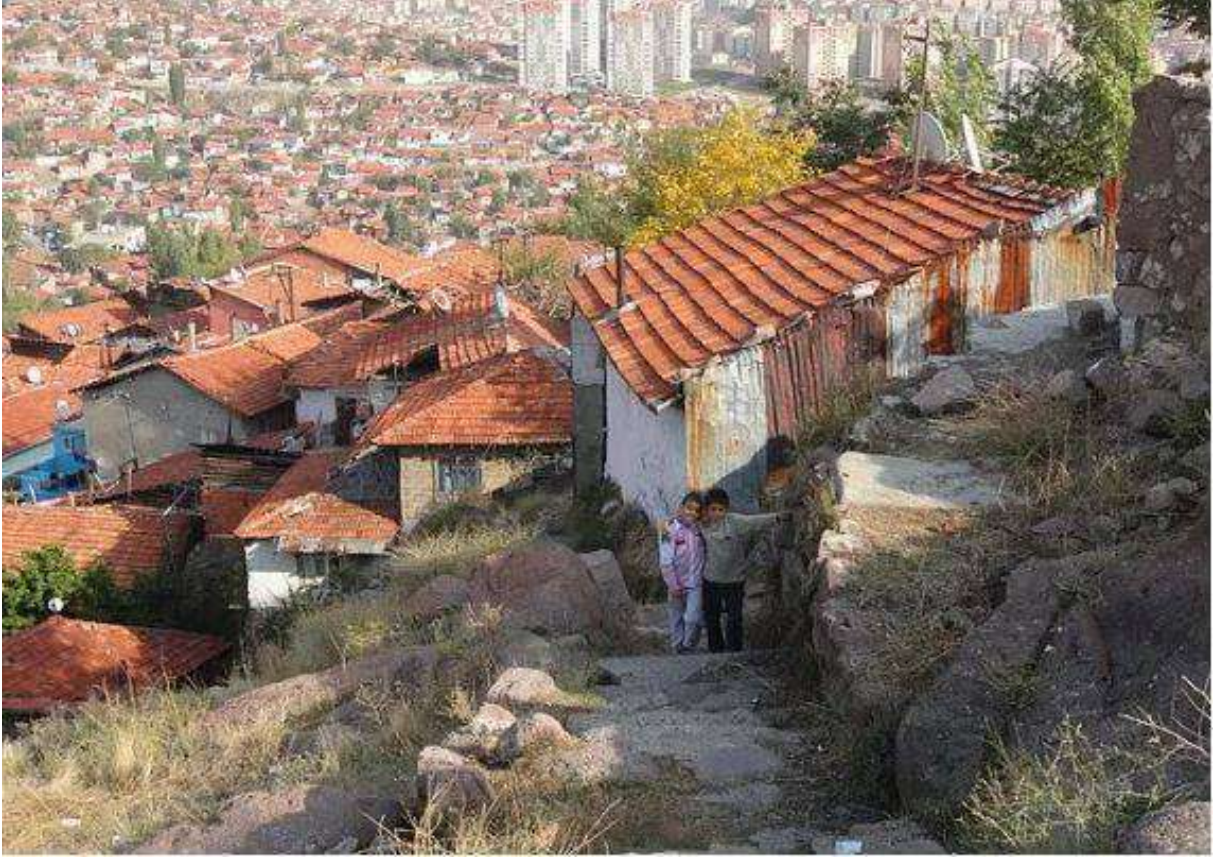
Toplumsal ve ideolojik anlamı

Mahalle, toplumsal-sınıfsal açıdan, oldukça homojen bir yapıdaki ailelerden oluşan ve bu nedenle gündelik yaşamda kendi ölçeğinde bir kamusal/ kamusal yaşam içeren bir kavram. Ama mahalleyi ailelerin özel yaşamlarının/ mahremiyetinin de en azından yaşamın bazı alanlarını -minimum bir mahremiyeti sağlayabilecek bir alanını- gizli

tutmaya çalışan bireysellikleri de gözeten, mekansal bir toplum birimi olarak tanımlayabiliriz.

Çoğu kez kendine göre kodları ve ölçüleri olan, belirli bir politik/ ideolojik değerleri canlı tutmaya çalışan ve (aslında, devrimci amaçlar için kullanılsa bile muhafazakar bir baskı aracı olan) etik ve görelî otoriter bir atmosfer yaratıyor. Gerçekte mahalle dayanışmacı, ama aynı zamanda da denetleyici ve baskıcı, mahalle ortalamasından ayrılışları onaylamayan ve kınayan/ bazen cezalandıran bir toplumsal-ideolojik bir ortam... Mahalle, bütün yaş gruplarını, kadınları ve erkekleri (toplumsal cinsiyeti değil), benzer toplumsal ve ekonomik ihtiyaçları ve yaşam kiplerini içeriyor. Bu nedenle de ortak eksikler/ ihtiyaçlar, dayanışma-yardımlaşma gerekleri biliniyor, gerekirse direniş ve isyan örgütlenebiliyor.

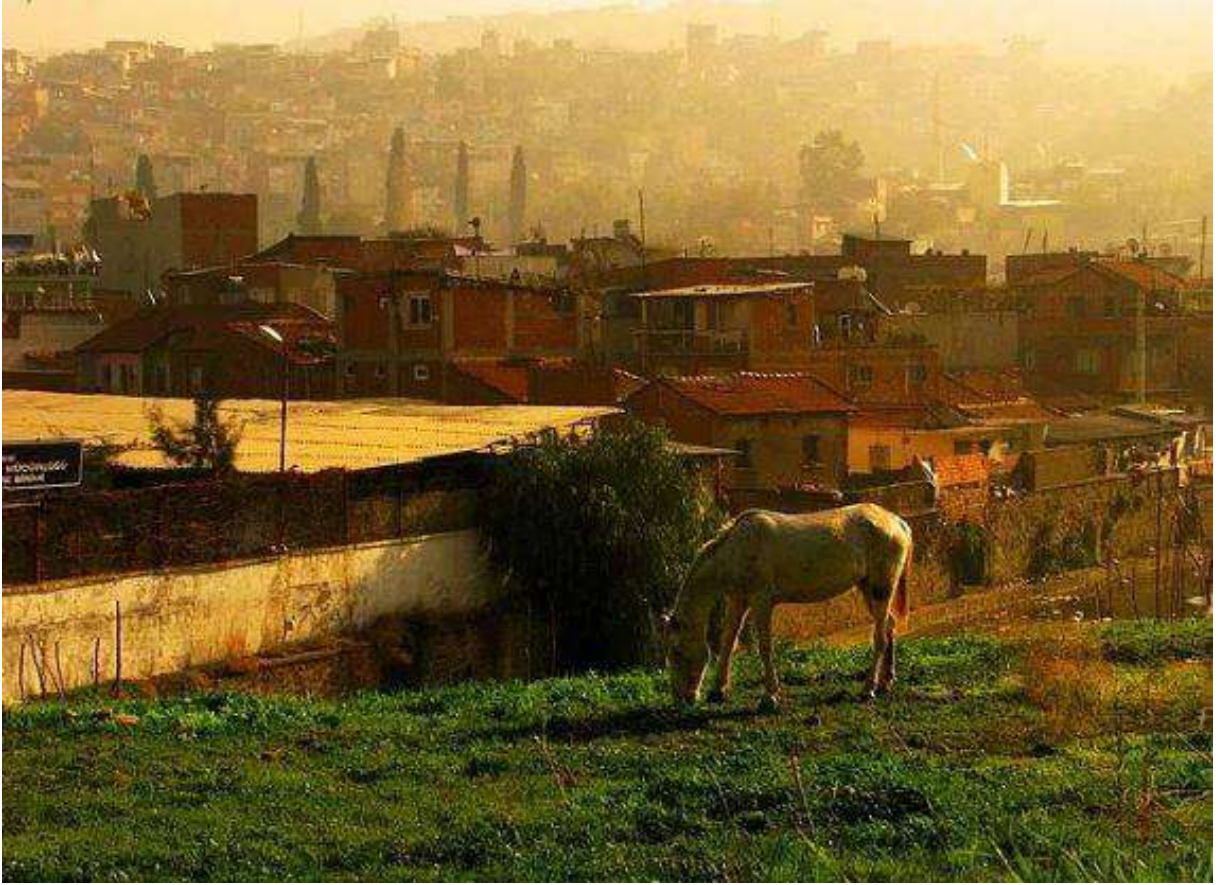

Bu özelliklerin örneklerini 1970’li yıllardaki gecekondu mahallelerinden/ “kurtarılmış bölgelerden” bugüne kadar, en çok “kentsel dönüşüm” veya tümüyle mahallenin dışından dayatılan rant yaratma ve ranta el koyma mekanizmalarına ya da mahalleyi boğacak/ sahip olduğu ekolojik değerleri yok edecek tepeden inmeceli dış müdahalelere direnişlerde görüyoruz. Suyu-elektriği-doğalgazı kesilen komşularla dayanışma, iş makinelerinin önünde bir insan duvarı oluşturma vb. artık güncel olaylar...

Bir katılım ölçęęi olarak mahalle

Tam bu noktada, bütünüyle modern bir kavram olan “katılım” ya da “katılımcı yerel demokrasi” / “aşağıdan yukarı örülen doğrudan demokrasi arayışları” gibi kavramlarla, “mahalle” arasındaki ilişkiler üzerinde düşünmeye başlayabiliriz. Hemen görülebileceği gibi modern ve geleceğe yönelik çağrışımları olan bir kavramla, geleneksel ve geçmişe yönelik çağrışımları olan başka bir kavram arasındaki ilişkiler üzerinde düşünmek, oldukça güç ve mayınlarla dolu bir zemin oluşturuyor.

Daha önce, birkaç yazıyla üzerinde durmaya çalıştığımız “katılım/ katılımcı demokrasi” veya “katılımcı kent yönetimi/ belediye” gibi kavramlarla ilgili tartışmayı anımsamak gerekecek. **Gezi** ve sonrası gelişmeler, katılımı ile ilgili oluşumlar bakımından epey zengin bir birikim oluşturuyor. Elbette daha öncesi de var. Yine de, Türkiye’deki kentler/ kentliler/ kentleşme vb. açısından elimizde pek fazla özgün deneyim ve birikim bulunmadığı, bu nedenle de bu alandaki bilgiyi üretmek/ olgunlaştırmak ve doğrulamak türündeki çalışmalar pek gelişmiş alan oluşturmuyor.

“Katılım” bakımından, ölçek (toplumsal veya mekansal) büyüdükçe, doğrudan demokrasi uygulamasının giderek güçleştiği ya da (içinde pek çok eleştiriyi veya yetersizliği-sıgılığı/ yabancılaşmayı barındıran) “referandum” türü bir mekanizmaya yaklaştığımızı biliyoruz. Ölçek küçüldükçe doğrudan demokrasiyi uygulamanın kolaylaştığını, ortak kararların ortak yapılmış bir tartışmaya dayanabilme ve herkesin düşüncesini (olumlu/ olumsuz eleştirisini)/ önerisini duyurabilme ve onaylatılma/ uygulatabilme şansının arttığını da teorik olarak söyleyebiliriz. Kent açısından “orta ölçekler” de söz konusu olabilir: Özellikle iklim değişikliğine karşı programların pek çok kentsel ölçeği birden içerebileceğini de kolayca görebiliyoruz.

Bu durumda, yerel bir ölçek olarak mahalle, kentsel yerel demokrasinin/ katılımın gelişmesi bakımından nasıl konumda bulunuyor? Ne anlam ifade ediyor?

Burada sınanması gereken düşünce/ tez şöyle bir şey olabilir:

Geleneğin biçimlendirdiği ve niteliklendirdiği mahalle, kentsel modernleşmeler süreci içinde evrimleşerek değişti ve özellikle kent merkezlerine yakın konumlardaki (kent çeperlerinde ve banliyölerde değil) mahalleler, birçok ölçüte göre homojenliklerini seyreltti/ statikliğini azalttı ve denetleyici/ baskıcı etik-ideolojik özelliklerini kaybederek, dayanışmacı ve direnişçi bir dinamizm kazandı.

Eğer yukarıdaki tez geçerliyse, mahalle nasıl bir sınıfsal yapıya sahip olursa olsun (en yoksul göçmen mahallelerinden, banliyödeki varıl mahallelerine/ sitelerine kadar) ortak taleplerin ve önerilerin oluşmasında ve tartışılmasında ve ortak kararların oluşmasında bugün de elverişli bir ölçek olarak düşünülebilir.

Artık bu noktada mahalle tartışmasını sonlandırıp katılımcı demokrasinin yaşayabileceği/ uygulanabileceği toplumsal-mekansal) bir ölçek olarak mahallede katılımı/ yerel-doğrudan demokrasiyle ilgili diğer konuları gelecek haftalarda tartışmayı sürdürebiliriz.

Akın Atauz